

# תקנת עירובי חצרות

## שיעור עשירי

### שכירות

#### מקורות

- א. גמ' סא:-סב. "מתני'... ולא מוגר"  
ב. תמים דעים סי' עו; אור זרוע הל' עירובין סי' קסח; [רא"ש פ"ו סי' א "שכירות מעירוב"]  
ג. רא"ש פ"ו סי' יג "לכונתו אינו כנכר"  
ד. רש"י סח: ד"ה הרי  
ה. רמב"ם הל' עירובין פ"ב ה"י וה"ב  
ו. חזון איש סי' פב ס"ק א

#### תמים דעים סי' עו

והיכא דע"א דר במבוי של ישראל ודאי צריך ישראל לשכור ממנו ולערוכי בהדי הדדי ולטלטל כל צרכם במבוי ואין להם חשש בבטל הע"א שמא יחזור ויבטל ואין הדבר תלוי בביטל, כי שכירות הוא. ולכן אין צריכין לשכור בכל שבת ושבת כי הדבר תלוי בתנאי השכירות שאם יתנה עם הע"א בשעה שישכור ממנו לחדש לחדשים או לשנה או כמה שיתנה אין צריך לחדש העירו' ולחזור ולהתנות עד משלם ימי שכירותו.

#### אור זרוע הל' עירובין סי' קסח

ומשמע מלשון רש"י שצריך לשכור מעכו"ם בכל שבת ושבת שפי' כדי שיקשה בעיניו ליתן שכר בכל שבת ושבת ויצא משם משמע שהטריחו עליו לשכור בכל שבת ושבת כדי להפרידו מאותו חצר ולא מצי למיגר פעם אחת לשני שבתות וכ"ש ליותר. וה"נ מסתברא דמידי הוא טעמא אלא כדי שיצא מן החצר ולא ילמד ממעשיו ואי פעם אחת שוכר ודיו אמאי יצא הלא שוכר אפי' בפחות מש"פ ואין כאן טורח גדול ויצא ולא ילמד ממעשיו והואיל וכן ישראל הדר עם העכו"ם בעל ביתו בבית אחד אף על פי שנותן לו שכר דירה צריך לשכור ממנו כדי לטלטל כדי להטריח על ישראל כדי שיצא משם ולא ילמד ממעשיו.

#### חזון איש סי' פב ס"ק א

לפרש"י מבואר שא"צ לשכור כל החצר כלה אלא איזה חלק בחצר סגי דאילו שכר כל החצר מה שירצה יעשה, ואין העכו"ם מעכב עליו מן הדין למלאת כל החצר... ואע"ג דאי חשבינן דירת עכו"ם דירה אינו בדין שיהא מועיל שכירות כהאי דהא סוף סוף חצר דשותפין הוא וכי מפיק מביתו לחצר קא מפיק מרשות לרשות, מ"מ כיון דעשה כתיקון חכמים בענין השכירות אף בשכירות רעועה שוב לא גזרו חכמים על דירת עכו"ם ושבת דירת עכו"ם כדיר של בהמה ואינו אוסר.

בשיעור הקודם עסקנו באיסור הטלטול לדר עם הנכרי בחצר. כזכור, מבואר בגמרא שהן העירוב והן הביטול לא מועילים בכדי להתיר את איסור הטלטול, אלא יש לשכור מהנכרי את רשותו. על פי הבבלי, החשש העומד בתשתית האיסור הוא "שמה ילמד ממעשיו". בגמרא מבואר כיצד השכירות 'פותרת' את החשש:

ואמרו רבנן: אין עירוב מועיל במקום נכרי, ואין ביטול רשות מועיל במקום נכרי עד שישכיר, ונכרי לא מוגר. מאי טעמא? אילימא משום דסבר: דלמא אתי לאחזוקי ברשותו, הניחא למאן דאמר שכירות בריאה בעינן, אלא למאן דאמר שכירות רעועה בעינן מאי איכא למימר... אפילו הכי חשיש נכרי לכשפים ולא מוגר. [סב.]

מדברי הגמרא עולה שהגבלת היתר הטלטול בשכירות בלבד, אמורה לייצר קושי מעשי אשר עשוי בסופו של דבר להניא את הישראל ממגוריו עם הנכרי. בדברים הבאים ננסה לעמוד על גדר מעשה השכירות, דרך פרטי ההלכות והמחלוקות המעשיות בדין השכירות.

מסתבר, ששאלת אופי מעשה השכירות מושפעת מגדר התקנה אשר נידון בשיעור הקודם. אם מבינים שלאחר הגזירה דירת הנכרי נחשבת דירה, מסתבר לומר שהשכירות תהיה דומה באופייה לשכירות הממונית המוכרת. לעומת זאת, ככל שנבין שאופי התקנה הוא איסור טלטול מחודש, נראה שבמעשה השכירות ניתן יהיה להסתפק במעשה פורמאלי שאינו מבוסס בהכרח על גדי השכירות הרגילים.

נראה שלשאלה זו בדבר אופי דין השכירות, ניתן למצוא ביטויים ברורים בדברי הראשונים. הראשונים נחלקו בשאלה האם די לשכור את רשות הנכרי פעם אחת, או שיש לעשות זאת בכל שבת ושבת. הראב"ד כתב:

והיכא דע"א דר במבוי של ישראל ודאי צריך ישראל לשכור ממנו ולערובי בהדי הדדי ולטלטל כל צרכם במבוי ואין להם חשש בבטל הע"א שמא יחזור ויבטל ואין הדבר תלוי בביטול, כי שכירות הוא. ולכן אין צריכין לשכור בכל שבת ושבת כי הדבר תלוי בתנאי השכירות שאם יתנה עם הע"א בשעה שישכור ממנו לחדש לחדשים או לשנה או כמה שיתנה אין צריך לחדש העירו' ולחזור ולהתנות עד משלם ימי שכירותו.

[תמים דעים סימן עו]

הראב"ד סובר שאופי מעשה השכירות זהה לשכירות הרגילה, ולכן, משך תוקף השכירות תלוי בהסכם שעשה הישראל עם הנכרי, 'לחודש לחודשים או לשנה'. לעומתו, דייק האור זרוע מדברי רש"י שאת שכירת הרשות מהנכרי יש לחדש מידי ערב שבת:

ומשמע מלשון רש"י שצריך לשכור מעכו"ם בכל שבת ושבת, שפירש 'כדי שיקשה בעיניו ליתן שכר בכל שבת ושבת ויצא משם', משמע שהטריחו עליו לשכור בכל שבת ושבת כדי להפרידו מאותו חצר ולא מצי למיגר פעם אחת לשני שבתות וכל שכן ליותר. והכא נמי מסתברא דמידי הוא טעמא אלא כדי שיצא מן החצר ולא ילמד ממעשיו, ואי פעם אחת שוכר ודיו אמאי יצא, הלא שוכר אפילו בפחות מש"פ ואין כאן טורח גדול ויצא ולא ילמד ממעשיו. [אור זרוע ח"ב סימן קסח]

האור זרוע לומד בדברי רש"י שהצורך לחדש את השכירות מידי ערב שבת נעוץ בטעם המקורי של הגזירה – החשש 'שמה ילמד ממעשיו'. אם אופי מעשה השכירות היה זהה לשכירות הרגילה, היה ניתן להסתפק בשכירות חד פעמית, מה שהיה מקהה את הקושי שחז"ל ניסו לייצר בתקנה המקורית<sup>1</sup>. משום כך מסתבר, לדברי האור זרוע, שיש לשכור את רשות הנכרי בכל ערב שבת, דבר אשר עשוי להקשות באופן משמעותי על הישראל שדר עמו בחצר.

<sup>1</sup> אמנם, בגמרא מבואר שהקושי בשכירת רשות הנכרי כרוך בסירוב הנכרי לביצוע העסקה – 'ונכרי לא מוגר'. ואכן הרא"ש [ו, א] ביאר את כוונת רש"י באופן אחר: "ומה שכתב רש"י ד"ל ונכרי חייש לכשפים ולא מוגר ומתוך שיהא טורח

דיון נוסף שעשוי להיות קשור לשאלת אופי מעשה השכירות הוא דין שכירות מישראל. הרא"ש מביא את דברי המהר"ם, שאם צדוקי אינו כנכרי, שכירת רשות אינה מועילה לגביו:

הא לא חשיב קולא אי אמר צדוקי אין כנכרי, דאיכא קולא וחומרא, דאי כנכרי הוא אין מבטל רשות אבל שוכרין ממנו, ואי לאו כנכרי הוא מבטל רשות ואין שוכרין הימנו.

[רא"ש פ"ו סי' יג]

הרא"ש חולק על דברי המהר"ם:

ומה שכתב דאם אינו כנכרי דמבטל רשות ואין שוכרין ממנו, הא ליתא, דישראל שלא רצה לבטל אלא לשכור שוכרין ממנו. [שם]

נמצא שלשיטת המהר"ם שכירת רשות אינה מועילה בישראל, ואילו לפי הרא"ש היא מועילה גם בישראל. נראה שמחלוקת זו נעוצה אף היא בשתי ההבנות דלעיל באופי מעשה השכירות: אם היא דומה באופייה לשכירות הממונית המוכרת, מסתבר שהיא מועילה גם בישראל. אולם, אם היא היתר טלטול מחודש שתקנו חכמים ביחס לדירת גוי, ייתכן והיא תוקנה בדירת גוי בלבד, והיא אינה מועילה בדירת ישראל.

כפי שהערנו לעיל, לכאורה קיים קשר בין אופי מעשה השכירות ובין גדר תקנת החכמים בדר עם הנכרי. אם כן, מסתבר שהראב"ד הסובר ששכירת רשות הנכרי דומה לשכירות רגילה, סובר שגדר התקנה הוא שדירת הנכרי נחשבת דירה לעניין איסור טלטול. רש"י לעומת זאת, הסובר שמעשה השכירות הוא מעשה פורמאלי, סובר שגדר התקנה הוא גזירת טלטול מחודשת על הדר עם הנכרי. אולם, החזו"א סבר שאין לתלות את שתי השאלות הללו זו בזו. החזו"א עוסק בביאור דברי רש"י למחלוקת האמוראים האם השכירות צריכה להיות שכירות בריאה או רעועה:

לפרש"י מבואר שא"צ לשכור כל החצר כלה אלא איזה חלק בחצר סגי דאילו שכר כל החצר מה שירצה יעשה, ואין העכו"מ מעכב עליו מן הדין למלאת כל החצר... ואע"ג דאי חשבינן דירת עכו"מ דירה אינו בדין שיהא מועיל שכירות כהאי דהא סוף סוף חצר דשותפין הוא וכי מפיק מביתו לחצר קא מפיק מרשות לרשות, מ"מ כיון דעשה כתיקון חכמים בענין השכירות אף בשכירות רעועה שוב לא גזרו חכמים על דירת עכו"מ ושב דירת עכו"מ כדיר של בהמה ואינו אוסר. [חזון איש סי' פב ס"ק א]

החזו"א סובר, שאף שמצד גדר התקנה דירת הנכרי מוגדרת כדירה, אין בכך בכדי להוביל בהכרח למסקנה שמעשה השכירות צריך להיות זהה לשכירות הרגילה.<sup>2</sup> כאשר האדם שכר באופן שבו הגדירו חכמים, קבעו חכמים שמעמד דירת הנכרי חוזר לדינו המקורי, וכיוון שמעיקר הדין דירת הנכרי אינה דירה - הוא אינו אוסר את הטלטול.

נראה שקיימת דרך נוספת לבאר כיצד מצד אופי התקנה דירת הנכרי מוגדרת כדירה מחד, ומאידך מעשה השכירות אינו זהה לשכירות הרגילה. כך כתב רש"י:

הרי הוא כנכרי – דאינו יכול לבטל בלא שכירות. [סח: ד"ה הרי]

משמע מדבריו שהיתר הטלטול בדר עם הנכרי בחצר הוא על ידי ביטול רשות הנכרי. אלא שבניגוד לישראל אשר יכול לבטל את רשותו בלבד, הנכרי מבטל את רשותו על ידי השכירות. מסתבר אם

<sup>1</sup> ישראל לשכור בכל ע"ש יוצא נראה לי לאו משום דבעי לשכור בכל ע"ש היכא דאין הנכרי חוזר בו מן השכירות אלא כשהנכרי חוזר בו מן השכירות אז צריך לחזור ולשכור הימנו כשיתרצה". אך עיין בדברי ערוך השולחן [שפב, ג] שביאר את דברי רש"י כאן כמשלימים את דברי הגמרא, ואכמ"ל.

<sup>2</sup> אכן בדברי רש"י [סב. ד"ה ר' אליעזר] מבואר שגדר התקנה הוא שדירת הנכרי נחשבת כדירה: "ואוסר הנכרי על בתיהם והן אוסרין על בתי הנכרי מלהוציא לחצר, דשויה רבנן לדירת נכרי דירה".

כן שרש"י סובר שמעשה השכירות אינו זהה לשכירות הרגילה, כיוון שהוא נועד לבסס את ביטול הנכרי, ולא לשכור את דירתו ממש.<sup>3</sup>

בדברי הרמב"ם ניתן כבר למצוא דברים מפורשים בנוגע לאופי מעשה השכירות:

שוכרין מן הגוי אפי' בשבת, שהשכירות כביטול רשות היא שאינה שכירות ודאית אלא הכר בלבד, לפיכך שוכרין מן הגוי אפילו בפחות משה פרוטה, ואשתו של גוי משכרת שלא מדעתו, וכן שכירו ושמשו משכירין שלא מדעתו.<sup>4</sup> [הל' עירובין פ"ב ה"ב]

מדברי הרמב"ם מבואר שהשכירות פועלת כביטול, וייעודה הוא להיכר בלבד. הסבר זה בדברי הרמב"ם מתאים אף לדבריו במקום אחר:

שני ישראלים וגוי השוכנים בחצר אחת ועירבו ישראלים לעצמן לא הועילו כלום... שאין עירוב מועיל במקום גוי, ואין ביטול רשות מועיל במקום גוי, ואין להן תקנה אלא שישכרו ממנו רשותו ויעשה הגוי כאילו הוא אורח עמה.<sup>5</sup> [שם ה"י]

הקביעה שמעמד הנכרי בחצר לאחר שכירת רשותו הוא כ'אורח', מקבילה למינוח שבו משתמשת הגמרא [ס:] ביחס לישראל שביטל את רשותו בחצר.

אם כנים דברינו, אין כל סתירה בין הקביעה שניתן להסתפק בשכירות פורמאלית, ובין הגדרת דירת הנכרי כדירה. כפי שביחס לישראל, שדירתו דירה לכל הדעות, ניתן להסתפק בביטול בכדי להתיר את הטלטול בחצר, כך גם ביחס לנכרי ביטול הרשות מועיל בכדי לסלקו מרשותו ובכך להתיר את הטלטול בחצר. מה שאמרה הגמרא שביטול רשות לא מועיל בנכרי, נכון כאשר הוא נעשה ללא שכירות. אך כאשר הישראל שוכר את רשות הנכרי, הנכרי נידון כאילו ביטל את רשותו והסתלק ממנה.<sup>5</sup>

בשולי הדברים נעיר, שהיישום המעשי של הלכה זו, שהיתר הטלטול בדירת גוי מותנה בשכירת רשותו, יוצר קשיים לא מבוטלים. קשיים אלו מתעצמים בימינו, שכן אנו מערבים ערים שלמות, ואין זה מעשי לשכור רשות מכל גוי וגוי. השולחן ערוך [שצא, א] פוסק שניתן לשכור רשות משר העיר, כאשר "יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם". פוסקי זמננו דנים האם הגדרה זו קיימת ברשויות השלטוניות כיום.

בשיעור זה אנו חותמים את סדרת שיעורינו על יסודות עירובי חצרות. בעזרת ה' בשבוע הבא יישלח שיעור סיכום לעקרונות שעלו במהלך לימוד המסכת.

להערות ולתגובות: איציק וולטרס

itzikw7@gmail.com

<sup>3</sup> עיין בביאורים לחידושי המאירי [פ"ו אות ב] לרב שמחה זיסל ברוידא, שביאר עניין זה בהרחבה.

<sup>4</sup> דברי הרמב"ם כאן באופן פשוט אינם הולמים את הנאמר בגמרא [ס:] בעניין. בגמרא מבואר שמלבד הדין הראשון, הדינים אותם מונה הרמב"ם בהלכה הינם תולדה של הקביעה לפיה 'שוכר כמערב'. נראה שצריך לומר שכוונת הגמרא בדברי ר' יוחנן הסובר ש'שוכר כמערב' לא נאמרו כהנגדה לקביעה 'ששוכר כמבטל', אלא לכך ש'שוכר כשוכר'. אכן, בתחילה סברה הגמרא שדברי ר' יוחנן לפיהם 'שוכר כמערב' סותרים את ההנחה 'ששוכר כמבטל' לעניין שכירות בשבת. לפי דברינו תשובת הגמרא היא שר' יוחנן לא שולל את העובדה ש'שוכר כמבטל', ובדבריו הוא מתכוון לשלול את האפשרות ששכירת רשות הנכרי זהה לשכירות הרגילה.

<sup>5</sup> לפי ההסבר הזה, יש לדון מהו תפקיד מעשה השכירות ביחס לביטול. לעיל הצענו על פי דברי הרב ברוידא, שהשכירות מחזקת ומבססת את ביטול הרשות של הנכרי. ברם, מדברי הרמב"ם נראה שתפקיד השכירות הוא היכר.